

ȘTIINȚĂ PERFORMANTĂ ÎN SERVICIUL SOCIETĂȚII

Academician Gheorghe DUCA

Președintele Academiei de Științe a Moldovei

În anul 2014 a fost ales președintele AȘM. Astfel, programul managerial de activitate pentru viitor se înscrie pe linia continuității și asumării responsabilităților în vederea păstrării valorilor și performanțelor în noile condiții de modernizare a sferei academice.

În această ordine de idei, prima prioritate a programului reprezintă **managementul cercetării și cadrul normativ**. În cei 24 ani de la independență, sfera științei a trecut prin mai multe forme de organizare. Însă rezultatul a fost unul – diminuarea constantă a finanțării cercetării, care coborâse la 61 de milioane de lei pentru toată comunitatea. Pentru 101 institute și universități. Situația era și mai deplorabilă în institutele Academiei de Științe a Moldovei: echipamentul se uzase, acoperișurile curgeau, iar în perioada rece a anului majoritatea cercetătorilor lucrau la domiciliu. Întreg sistemul de cercetare se confruntau cu efectele exodului masiv al cadrelor din știință.

Pornind de la aceste realități, activitățile manageriale dezvoltate în prima perioadă s-au axat pe consolidarea și fortificarea potențialului existent. Deseori eforturile depuse purtau amprenta supraviețuirii. A urmat o perioadă de muncă concentrată pe un obiectiv esențial pentru comunitatea științifică – asocierea la programele europene pentru cercetare. Astăzi, **a venit timpul pentru o nouă reformă**.

Comunitatea științifică este administrată actualmente de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică, având o autonomie financiară care este negociată, anual, prin Acordul de parteneriat încheiat între Guvern și Academia de Științe a Moldovei. Finanțarea este realizată de trei structuri independente – Centrul pentru Finanțarea Cercetărilor Fundamentale și Aplicative, Centrul pentru Proiecte Internaționale și Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic, care organizează concursurile și managementul proiectelor.

Totodată, evaluarea este efectuată independent de experți naționali și internaționali. Prin acest mecanism de activitate se introduce etapizarea și transparența. Se promovează meritocrația în distribuirea banilor publici.

Pe parcurs, au fost întreprinse și alte acțiuni menite să aducă mai multă obiectivitate și deschidere.

Totuși, la acest capitol au apărut controverse între comunitatea științifică academică și cea universitară. Ce-i drept, neînțelegerile, până la urmă, au fost depășite. Astăzi facem front comun pentru promovarea Codului educației și modificărilor la Codul cu privire la știință și inovare.

Problema esențială este definitivarea plafoanelor de finanțare între toate institutele și universitățile acreditate sau acceptate de stat. Acest aspect este deja negociat cu Executivul Republicii Moldova și există înțelegere că după reformarea sistemului de cercetare-dezvoltare, volumul de finanțare va crește. Acum, toți actorii din cercetare urmează să se implice în elaborarea mecanismului de finanțare instituțională și complementară a cercetării și promovarea acestuia la nivelul organelor decizionale.

În conformitate cu noul Cod al educației și modificările la Codul cu privire la știință și inovare, urmează să fie creată Agenția Națională pentru Cercetare-Dezvoltare, care va finanța toate tipurile de proiecte, iar Academia cu membrii săi, va deveni forul științific de importanță națională.

În aceste condiții noi se impune:

1. Crearea unui Consiliu Național pentru cercetare-dezvoltare, analog celui din Finlanda și Japonia, în frunte cu prim-ministrul și trei copreședinți – un viceprim-ministru, președintele AȘM și președintele Consiliului Rectorilor, care va avea misiunea de a negocia cu Executivul cotele de finanțare și strategia de dezvoltare durabilă a științei, prin aceasta fiind menținut statutul comunității științifice, autonomia funcțională și posibilitatea de a se implica în administrarea domeniului.

2. Deschiderea fondurilor sectoriale ale ministerelor pentru cercetători și cercetare, în special pentru proiecte în parteneriat cu IMM-urile și sectorul privat.

La nivel de Academie, urmează să fie reorganizate componența, structura și denumirea secțiilor. Mă refer în mod special la Secția de Științe ale Naturii și Exacte. Totodată, activitățile viitoare trebuie să se centreze pe un management participativ al directorilor și conducătorilor de subdiviziuni, bazat pe responsabilitate și o cultură instituțională integrată.

Generalizând primul obiectiv, se poate concluziona că la etapa pe care am depășit-o, Codul cu privire la știință și inovare a fost unul benefic și judicios. Datorită lui, comunitatea științifică s-a revigorat, reușind să obțină pentru Republica Moldova statutul de țară asociată la programele europene.

Consider că ministerele de resort, Consiliul Rectorilor, dar și membrii Academiei trebuie să coopereze, astăzi, pentru promovarea Codului educa-

ției și modificărilor la Codul cu privire la știință și inovare, astfel încât, **plecând de la validarea trecutului**, să contribuim la dezvoltarea unei societăți inovatoare bazate pe cunoaștere, pe competență personală și pe **o cultură a succesului instituțional**.

Cel de-al doilea obiectiv strategic este susținerea și dezvoltarea **științei performante în serviciul societății**.

Nu voi da nume concrete. Lista ar fi mult prea mare. Țin să subliniez însă că, după cum arată rezultatele anului 2013, am izbutit, cu eforturi comune, să atingem succese importante, atât la nivel de capacități umane și intelectuale, relevate prin cei 3212 cercetători și peste 7700 publicații, cât și de perspectivă strategică, pusă în evidență de activitatea tinerilor care constituiau 30% la sută din totalul cercetătorilor, cota de 37% de cofinanțare și numărul în creștere a proiectelor internaționale câștigate.

Deși societatea și autoritățile publice nu sesizează palpabil aportul științei în dezvoltarea țării, totuși trebuie să recunoaștem că savanții noștri au obținut rezultate relevante care sunt expuse în publicații naționale și internaționale de prestigiu, transpar în tehnologiile și biotehnologiile implementate, în soiurile și hibridii omologați în țară și în străinătate, în noile specii de animale, plante și microorganisme descrise, în rezultate inedite pentru limbă, istorie, cultură și artă.

Astăzi, conform datelor analitice ale SCImago, Republica Moldova contribuie la dezvoltarea științei în lume cu cercetări din domeniul ingineriei, fizicii, chimiei și științelor despre materiale. Foarte bine. Dar, care este orientarea lor aplicativă? Potrivit aceleiași surse, Germania, Franța și Marea Britanie își aduc cea mai mare contribuție prin științele vieții – biomedicină și sănătate. Pornind de la obiectivele dezvoltării strategice, trebuie susținută experiența europeană, dar și cea a Statelor Unite ale Americii, care promovează consolidarea eforturilor interdisciplinare în rețele de clustere, cum ar fi: **Biomedicină și sănătate, surse de energie regenerabilă, tehnologii și biotehnologii agricole, patrimoniul cultural**, iar cercetările fundamentale vor trebui să și aducă contribuția la soluționarea acestor priorități stringente ale societății. Același sistem de valori se regăsește și la nivelul priorităților strategice aprobate de Parlamentul Republicii Moldova, care sunt în concordanță cu prioritățile europene.

Pe viitor, trebuie să ne orientăm mai mult asupra valorii output-ului. Gândirea inovativă și antreprenorială urmează să fie promovată la toate nivelurile de administrare și în toate structurile de cercetare.

În același timp, pentru a crește rolul științei în dezvoltarea economică e nevoie să se investească în infrastructura inovațională, să se identifice noi soluții de protecție a proprietății intelectuale și de stimulare materială a autorilor de invenții, soiuri și tehnologii, să fie continuate concursurile pentru programe de stat axate pe dezvoltarea inovațiilor, care pot fi utilizate în cultură, educație și economie.

Trăgând linie și făcând bilanțul acțiunilor ce vizează performanța științei și rolul acesteia în societate, consider că pentru viitor, în instanțele decizionale urmează a fi promovate două mesaje principale:

1. Știința și inovarea constituie o prioritate pentru dezvoltarea țării noastre.

2. Prin asocierea la programele europene, comunitatea științifică contribuie la procesul de integrare europeană a Republicii Moldova.

La nivelul comunității științifice fiecare institut va trebui să elaboreze strategii coerente, pe termen mediu și lung, care vor prevedea consolidarea și dezvoltarea capacității de cercetare, extinderea programelor de colaborare și parteneriate de tip public-privat și, lucru nu mai puțin important, dezvoltarea spiritului de autonomie, competiție și inovare.

Toate aceste acțiuni pot fi realizate doar cu cercetători competenți, cu oameni creativi. De aceea, al treilea obiectiv major va rămâne **consolidarea potențialului uman și grija pentru oamenii de știință**, prin aprecierea cercetătorilor consacrați și atragerea tinerilor în cercetare.

Astfel, cel mai important factor de motivare a performanței profesionale este salarizarea. În 2004, salariul mediu al cercetătorului pe țară era de 584 lei. Grație Codului pentru știință și inovare, pe parcursul anilor, remunerarea a avut o dinamică pozitivă de creștere, astfel încât în 2013 a sporit de 6,6 ori. Tot în această perioadă, prin Hotărâre de Guvern au fost obținute cele patru prime anuale și indemnizații la salarii. Mai mult ca atât, recent, a fost legiferat salariul special de la 700 până la 4000 euro pentru cercetătorii care au câștigat și activează în cadrul proiectelor internaționale.

Este limpede că remunerarea domeniului cercetării trebuie să crească, inclusiv pentru personalul tehnic și auxiliar. Este oportună și introducerea unui nou sistem de salarizare, bazat pe indicatorii de activitate, care a fost elaborat pe parcursul anului 2013 de o echipă de experți internaționali.

În ce privește indemnizațiile viagere și cele pentru grade științifice, acestea au sporit de la 70, 120, 150 și 200 lei la 300, 700, 2000 și 3000 lei. Cu certitudine, pe viitor, trebuie dublate și triplate indemnizațiile actuale la toate titlurile și gradele științifice.

De menționat, că în scopul aprecierii și stimulării activității oamenilor de știință au fost instituite 6 tipuri de premii bănești prin intermediul cărora au fost apreciați peste 150 de cercetători din institutele AȘM, universități și institutele ramurale. În perspectivă, voi contribui și la instituirea mai multor premii nominale, premii pentru succese în programele internaționale sau pentru promovarea imaginii științei în societate.

Problema tinerilor a fost și va rămâne una prioritară. Apreciez mult susținerea Guvernului pentru sporirea bursei doctoranzilor, care astăzi este în jur de 1000 lei și introducerea burselor pentru merite deosebite de 2000 și 2500 lei lunar, de care au beneficiat peste 250 doctoranzi.

Tot pentru promovarea tinerilor, în această perioadă am propus și am susținut finanțarea a 370 echipe de tineri, care au valorificat 27 milioane de lei. Aceste tipuri de proiecte au fost o continuare a experienței dezvoltate în cadrul programului MRDA-CRDF, prin care au fost atrase în Moldova peste 8 milioane de dolari, fiind finanțate 195 de proiecte, la care au participat 2500 de cercetători din Republica Moldova și 1000 din SUA.

Vom continua această muncă. În același timp, pentru a converti exodul de talente într-o mobilitate a tinerilor, vom crea mecanisme de plecare nu doar spre țările europene, dar și din țările europene spre Republica Moldova.

Un aspect important, dar parțial ratat, deocamdată, este crearea condițiilor de trai și a facilităților sociale pentru tinerii cercetători. Aici voi menționa

că până în 2004 au fost privatizate toate căminele AȘM, a fost distrusă integral sala sportivă și dispensarul, alimentarea în cantina Crizantema era necalitativă. În 2006 - 2008 au fost depuse eforturi considerabile pentru a crea un cămin a doctoranzilor cu familii, dar, din lipsa de finanțe, până în prezent nu s-a realizat nimic. În 2008 s-a început construcția căminului pentru studenți, care din păcate are aceeași soartă, iar în 2012 am inițiat construcția unui bloc locativ pentru tineri și sper că acesta va fi dus la bun sfârșit.

Pe viitor voi depune eforturi pentru crearea condițiilor materiale și susținerea familiilor de tineri cercetători și, desigur, sporirea bursei, salariului și a indemnizațiilor.

Un obiectiv important pentru activitatea de mai departe va constitui crearea capacităților instituționale și de cercetare, inclusiv **construcțiile capitale și infrastructura.**

În momentul în care am preluat funcția de președinte al AȘM, în 2004, starea de lucruri, din acest punct de vedere, era destul de dificilă. În anii 2004-2013, prin judecăți au fost restituite bunurile vândute și revândute ilegal și au fost înregistrate 47 terenuri și 34 de clădiri, astfel fiind legiferate majoritatea bunurilor AȘM. Voi încerca și de acum încolo să vă îndemn să fim gospodari în casele noastre, să renovăm edificiile, laboratoarele, acoperișurile, blocurile sanitare, tot așa cum am făcut-o și până acum, restaurând blocul central al AȘM, biblioteca, institutele, laboratoarele și sala sportivă.

17 aprilie 2014. La cea de-a XVIII-a Sesiune a Asamblei Academiei de Științe a Moldovei președinte al Academiei este ales acad. Gheorghe Duca

Pentru dezvoltarea infrastructurii de cercetare s-au creat mecanisme specifice de finanțare. În primul rând, prin Codul cu privire la știință și inovare a fost prevăzută cota de 20 la sută pentru echipament, în al doilea rând – au fost finanțate 18 proiecte în valoare de aproape șapte milioane de lei pentru utilizarea laboratoarelor. Împreună cu cele 9 proiecte în valoare de 24 milioane de lei, finanțate de fondul american CRDF, aceste acțiuni au contribuit la crearea unor centre performante cu rețele de utilizare comună a echipamentului științific pentru institute și universități.

Grație perseverenței, insistenței și eforturilor considerabile depuse de membrii Academiei și echipele pe care le conduc, astăzi în fiecare structură de cercetare există laboratoare înzestrate cu echipament performant și o atmosferă creativă de muncă.

Pentru viitor, va fi elaborată o foaie de parcurs privind dezvoltarea infrastructurii AȘM până în 2020, prin crearea centrelor de excelență, extinderea rețelelor de utilizare comună a echipamentului, facilitarea accesului la infrastructura europeană de cercetare, cofinanțarea procurărilor de echipamente în cadrul proiectelor internaționale și contractelor economice.

După consolidarea și formarea potențialului științific, în prima perioadă a fost posibilă **dezvoltarea unui parcurs sigur pentru integrarea europeană**. Deschiderea internațională a constituit un aspect relevant și un obiectiv major în activitatea din ultimii ani, care va rămâne o prioritate și pe viitor. Au fost semnate 41 de acorduri cu 25 țări și au fost câștigate 277 de proiecte, ceea ce înseamnă că 277 de echipe de cercetători din Republica Moldova au stabilit relații de colaborare științifică cu colective similare din Germania, Franța, Italia, România, Federația Rusă, Ucraina, Belarus și alte țări, astfel fiind creată o punte de legătură pentru participarea comună în proiecte europene și internaționale.

Vom dezvolta în continuare concursurile bilaterale în cadrul acordurilor deja semnate și extinderea ariei de colaborare prin semnarea acordurilor cu alte țări, inclusiv statele baltice, Georgia, Azerbaidjan și, nu în ultimul rând, Turcia, cu această din urmă existând deja o înțelegere.

Concomitent, pentru transmiterea unui mesaj pozitiv și promovarea imaginii au fost organizate mai multe conferințe regionale la cel mai înalt nivel decizional și politic, cu participarea prim-miniștrilor, miniștrilor, președinților de academie din peste 25 de țări – acestea reprezentând un factor important al integrării europene.

Astfel, în 2012 comunitatea științifică din Republica Moldova a aderat la programele europene. Datorită asocierii la **cel de-al Șaptelea Program Cadru pentru Cercetare și Inovare al Uniunii Europene** numărul proiectelor s-a dublat, iar valoarea acestora a crescut până la 4 milioane euro.

Acțiunile întreprinse pentru integrarea europeană au continuat cu negocierile și lansarea **Programului Cadru – Orizont 2020**, care a avut loc recent la Chișinău. Toate documentele de asociere au fost parafate, iar în luna iulie va fi semnat Acordul.

Un obiectiv important rămâne a fi publicarea rezultatelor științifice și diseminarea cunoștințelor. Pe întreg parcursul de activitate am susținut editarea revistelor științifice, al căror număr astăzi a atins cifra de 77. Consider, că pe viitor va fi necesar de a spori calitatea revistelor și de a definitiva mecanismul de alocare a resurselor și modul de administrare a acestora.

Pentru a promova savanții de valoare ca modele pentru noua generație, voi susține în continuare editarea prestigioaselor serii de cărți *Academica* și *Personalități notorii*.

Academia de Științe a Moldovei va rămâne și pe viitor gazda discuțiilor publice dedicate problemelor stringente din Republica Moldova, în cadrul *Prelegerilor academice*. Pentru a valorifica și mediatiza valorile patrimoniale, dar și a promova imaginea AȘM, vom continua organizarea evenimentelor de popularizare a științei precum Noaptea Cercetătorului, Zilele Europei, Ziua Științei, Ziua Academiei de Științe etc. Iar pentru sporirea atractivității carierei de cercetător voi propune realizarea programelor de educație științifică în liceele republicii similare celor din Universitatea și Liceul AȘM, Ziua ușilor deschise în institutele AȘM, continuarea Concursului republican „Cel mai bun elev inovator”, care este la cea de-a 7-a ediție și la care au participat peste 600 de copii din toate raioanele țării.

Am certitudinea ca **AȘM să rămână o instituție păstrătoare de valori reale, ce ne definesc ca oameni, ca intelectuali, ca savanți**. Realizarea acestor obiective solicită de la fiecare un înalt grad de maturitate. Iar maturizarea, la rândul-i, reprezintă un proces continuu, caracterizat de conexiunea dintre trecut și viitor, dintre incertitudine și speranță, dintre neîncredere și siguranță. Astăzi ne aflăm cu toții în situația de a demonstra societății gradul nostru de maturitate, **curajul de a ne recunoaște greșelile, capacitatea de a găsi soluții, inteligența de a prețui valorile și perseverența de a edifica un viitor mai bun**.